

**ВИЗНАНИЙ ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ ГЕОГРАФІЇ
(до ювілею Петра Григоровича Шищенка)**

Шищенко Петро Григорович – фізико-географ, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України відділення загальної середньої освіти, професор кафедри географії України, доктор географічних наук, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1993), декан географічного факультету (1985-89, 1994-99 рр.), президент Українського географічного товариства (1995-2013 рр.), заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Петро Григорович Шищенко є визнаним лідером в українській географічній науці і має незаперечний авторитет талановитого вченого, організатора науки і освіти, громадського діяча, громадянина.

П. Г. Шищенко широко відомий у наукових колах як в Україні, так і в країнах близького й далекого зарубіжжя як вчений фізико-географ, ландшафтознавець, котрий своїми працями зробив вагомий внесок у розвиток фізико-географічної науки, ландшафтознавства, ландшафтної екології, країнознавства, освіти та культури.

За понад 60 років подвижництва на шляху науки й освіти щедрий доробок вченого складає понад 500 академічних, науково-популярних і науково-методичних праць, у тому числі 30 монографій, книг, методичних посібників і підручників.

Прізвище вченого і його діяльність асоціюються у свідомості широкого загалу з високою професійністю, ерудицією, сумлінністю, життєвою мудрістю й толерантністю, чуйністю й доброзичливістю, інтелігентністю і скромністю.

8 лютого 2016 року Петру Григоровичу виповнилося 80, що й стало нагодою звернутися до яскравого життєпису ювіляра.

Родовід вченого має витoki на Житомирщині, в невеличкому селі Покришів, що на Брусилівщині. Його знаменитий земляк, уродженець Брусилова Іван Іванович Огієнко (митрополит Іларіон), котрий вимушено опинився далеко від рідного краю, писав: «Немає в людини нічого милішого над свою Батьківщину, над свою рідну землю. Де хто народився, де провів свої безтурботні дитячі роки, до тієї землі прив'язується він усією душею своєю на ціле життя. А хто буває відірветься від своєї рідної землі, той мріє завжди про неї, як про святість найбільшу». Ці слова великого сина України Петро Григорович завжди пам'ятає як заповідь і ніколи їм не зраджує, як би далеко наукові чи краєзнавчі стежки не пролягали від рідної домівки.

***

Роки наче сходинки. Підніматися ними важко, а повернутися згадкою до самого початку надзвичайно легко. Недарма кажуть, що всі ми родом із дитинства.

Пам'ять дитинства – це найсвятіші людські почуття, які з часом ятратять нашу душу і викликають непідробну ностальгію та ніжні спомини про ласкаві материнські руки й перші щасливі кроки стежиною від рідної хати в незвіданий світ.

Згадуючи дитинство, Петро Григорович розповідав: *«Сім'я з 1936 року певний час проживала в Брусилівці, де батько працював у відділі народної освіти. Потім перебралися в село Соловіївка, мешкали в будинку, що належав місцевій школі. У 1940 р. батька мобілізували на армійські курси, і більше ми його не бачили. Коли розпочалася війна, мати з дітьми повернулася в с. Покришів, в якому жили її батьки: дідусь Ничипір і бабуся Софія.*

Вони мали велику сім'ю, мамині сестри і брат допомагали їй доглядати чотирьох дітей: старшого брата Володимира, мене, молодших сестер Світлану і Ліду. Тут нас і знайшла страшна звістка з фронту: в похоронці повідомлялося, що капітан Шищенко Г.П. загинув «на западном скате высоты близ села Турки-Перевоз Невельского района Калининской области». Отак наша мама, Поліна Ничипорівна, залишилась одна з чотирма дітьми, яким присвятила все важке життя, працюючи на різних роботах в колгоспі імені 12-річчя Жовтня».

У долі Петра Шищенка, як і в долях мільйонів його однолітків – дітей, обпалених війною й голодоморами, – відбилися всі типові риси їхнього покоління: любов до землі, працездатність, взаємодопомога, шана до старших, людяність, радість спілкування з родичами і передача від них життєвого досвіду молодшим.

Особливо теплі спогади пов'язані з дідом Ничипором, з яким Петро працював біля парового двигуна на місцевому млині, де мололи для сім'ї борошно, чавили соняшникову олію та ласували змащеним нею окрайцем хліба, припорошеного сіллю та макухою. Дід Ничипір був стрижнем для всієї родини, саме з ним майбутній вчений пройшов свої перші життєві університети, навчився досягати поставленої мети.

Після визволення села, грізного 43-го, Петро пішов у перший клас Покришівської семирічки (будинок після капітального ремонту й досі використовується за своїм призначенням). З любов'ю і вдячністю згадує Петро Григорович своїх вчителів, зокрема, вчительку першого класу Ніну Лукашівну, «яка привчала слухати твори, вчила декламації і танцям, а під час святкових вечорів виводила учнів на клубну сцену». До речі, Петро був активним учасником художньої самодіяльності протягом всіх років навчання і в школі, і в педагогічному училищі, університеті.

Восени 1943 року ситуація на фронті різко змінилася. Радянські війська залишили Житомир, і німці розраховували завдяки контрудару знову оволодіти Києвом. Отож село знову опинилося в зоні бойових дій. На сімейній раді було вирішено відступати разом з армійськими підрозділами, пощастило навіть стати у військових на певне продуктове довольство. Петра не раз посилали з відром до армійської кухні за їжею. Випало відчувати й запах пороху. Гуркіт гармат і мінометні черги запам'яталися підлітку на все життя. Невдовзі, після повторного звільнення Покришева, родина повернулася до рідної домівки і спільними зусиллями, гуртом стали налагоджувати мирне життя.

«У третьому–четвертому класах, – згадує Петро Григорович, – нашою вчителькою була Анастасія Хомівна. Цікавими були уроки з мови, математики. Клас був дружним. Одночасно з навчанням доводилося переживати голодне існування в 45-му – 47-му роках. Неврожай, колгоспникам практично нічого не платили за їх важку працю. Мати без вихідних весь день працювала на буряковому полі. А ще, щоб врятувати сім'ю, треба було встигати обробляти город, доглядати за коровою, качками, гусьми, готувати вечерю. Уклавши дітей спати, стомлена мати читала біля їхнього ліжка «Отче наш». Неймовірними зусиллями й вірою вона врятувала дітей, що захворіли на висипний тиф і певний час були непритомні».

У 5–7-му класах збільшилась кількість навчальних предметів, у хлопця зростає зацікавленість до навчання. Він брав участь у шкільному хорі, яким керував чудовий педагог Микола Кононович Мельник. Пізніше він закінчив музичний вуз і тривалий час працював на музично-педагогічному факультеті Ніжинського педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. В цей час Петро захоплювався читанням, й до закінчення семирічки перечитав все, що було в сільській клубній бібліотеці, самостійно навчився грати в шахи. Читав книги, привезені старшим братом, який вже навчався в Коростишівському педучилищі. Навчання поєднувалося з побутовим «трудогим вихованням», в процесі якого здобувалися звичайні для сільського хлопчини «уміння і навички»: принести із соснового бору суху сосну, з вільшняка, що біля городу, сиру вільху, порубати їх на дрова, покласти на ніч у піч, щоб горіли вранці; назбирати для опалення хати хмизу, яглиці, накорчувати пеньків; біля невеликого глинища, що навпроти хати, виготовити кустарним способом цеглу для різних потреб (замістити глину, покласти у форму, викласти з неї й стежити за висушуванням); на зиму обкласти хату «загатою»: поставити в ряд тички від землі до стріхи, обкласти стіни сухим картопляним бадиллям; навесні тички й бадилля йшли на опалення; садити, сапати і копати картоплю, збирати огірки, помідори, моркву — все, що дозрівало на городі; молоти на жорнах зерно на борошно, з якого мати випече хліб, і

продавати його шматками на базарі в Брусиліві; продавати на тому ж базарі кухонну сіль, міряну склянками; на мішку солі, взятому в магазині, можна було наторгувати 250 крб. (буханка хліба коштувала 100 крб.); спробувати тримати плуга при оранці землі; саджати біля хати вишні, яблуні, груші...

На іспиті з математики першим у класі виконав контрольну роботу, єдиний на цілий клас закінчив школу з похвальною грамотою. Босоноге сільське дитинство, село (на той час велике, бо ж у колгоспі було 4 бригади, вирощувалася картопля, цукрові буряки, жито і пшениця, хміль, льон, коноплі, був великий фруктовий сад, пасіка), річка Здвиж, що протікала через село, її невеличкі притоки з дорослими і дитячими місцями для купання, ліс, луки, джерело, що вибивалось зі схилу до річки, збір грибів, згадані раніше навчання і заняття поза школою, ніби відходили в минуле. Всі ці яскраві краєвиди й тепер, крізь призму років, яскраво постають перед моїми очима, ніби все це було вчора...»

Цей досить розлогий уривок спогадів Петра Григоровича з добре знайомого недалекого (а разом з тим, уже досить далекого) минулого, особливо для молодого покоління, звучить нині як етнографічна документальна зарисовка тієї епохи, в якій жило, трудилося, страждало, стійко переносило небачене лихоліття, любило й раділо життю у всіх його проявах (попри небачені в сучасній історії випробування), старше й середнє покоління. Гідно пройшовши крізь усі випробування, «діти війни» виявили дивовижну стійкість, велику жагу до виживання, зберегли вірність ідеалам своїх батьків, складником якого була пам'ять про попередні покоління і віра у краще майбутнє. Більшість із нас щиро вірили цій системі і тим прикрішим був загальний розпач, коли виявилось, якою дорогою ціною це все досягалось...

А щодо автора цих спогадів, то давно в народі підмічено: якщо людина талановита, то цей талант виявляється в усьому. Про це свідчить наведений вище уривок, який може бути зразком документальної епістолярної спадщини про життя й побут цілого покоління наших співвітчизників середини ХХ століття.

***

Після закінчення семирічки (нагадаємо, що Петро її закінчив з похвальною грамотою), в родинному колі постало одвічне слов'янське питання: що робити далі? Дід Ничипір бажав, щоб онук оволодів хоча б якимось ремеслом, мудра мати була переконана, що її діти мусять здобути освіту. Із захопленням і цікавістю дивилися сільські хлопчачі в повоєнні роки на тих щасливчиків – студентів, які приїздили зі своїх вузів на канікули. І не в одного з них зароджувалася потаємна мрія поїхати й собі на навчання до великого міста, пізнати романтику невідомого «городського життя». Але в повоєнні роки така щаслива доля випадала далеко не кожному. «Люди без паспорта» були приречені сталінською системою, постачати місто продуктами, самі при цьому ледь жевріли.

І хоча директор Водотіївської середньої школи (за 1,5 км від Покришева) запрошував Петра продовжити навчання у 8-му класі, за наполяганням матері юнак мав вступати до Коростишівського педучилища. Пройшовши тестування з основних предметів та перевірку на музичний слух, Петро досить впевнено став учнем педучилища. Це був неабиякий успіх. У сімейному архіві Петра Григоровича ще й досі, як безцінна реліквія, зберігається учнівський квиток. А ще – любительські фотознімки про учнівські будні, з дещо наївними підписами. Але скільки в них щирості і сердечності, доброти і людяності. Шкода, що тепер ми багато цих рис безповоротно втратили...

Одне з найстаріших в Україні, Коростишівське педагогічне училище імені Івана Франка (засноване у 1869 році, як вчительська семінарія, а нині коледж) завжди мало високу репутацію і славилось підготовкою висококваліфікованих педагогічних кадрів середньої ланки. Стіни цього навчального закладу пам'ятають його директорів — відомих організаторів освіти Івана Яковича Посяду, Олександра Івановича Тарнавського, Івана Несторовича Давидова, педагогів – зоолога Василя Карловича Совинського, переведеного до Києва хранителем зоологічного музею університету, дослідника слов'янської середньовічної літератури Митрофана Олександровича Андрієвського, географа, згодом професора Волинського ІНО в Житомирі Павла Григоровича Постоєва, метеоролога, відомого дослідника Волині, згодом професора Волинського ІНО Михайла Петровича Кудрицького, історика, майбутнього академіка АН СРСР Володимира Івановича Пичету. Ось яке сузір'я відомих імен було славою і гордістю Коростишівської учительської семінарії! Серед випускників училища – письменник Степан Васильченко, шевченкознавець академік АН України Є. Шаблювський та чимало інших відомих людей.

Чотири роки навчання в училищі не минули марно. Як згадує Петро Григорович, це були роки інтелектуального, фахового й фізичного зростання його, як особистості. Цьому сприяв прекрасний педагогічний колектив, який для того часу був високо професійним і широко використовував новітні технології в навчальному процесі.

Особливо юнака захоплювали нові предмети, зокрема українська й російська література, педагогіка, психологія, методика викладання, географія, малювання, музика, співи, фізичне виховання, постійні тренінги (контрольні роботи, диктанти, написання творів на задану і вільну теми), дискусії, перші спроби проведення уроків у школі, спортивні змагання з баскетболу, волейболу, лижні перегони, шахи. Педучилище було культурним центром міста, а Петро був завжди у вирі подій. Зокрема, виступав у хорі, де виконував сучасні і народні пісні, грав у спектаклях студентського театру, створеного Ольгою Миколаївною — викладачем української мови і літератури.

У 1954 році Петро Шищенко отримав диплом з відзнакою і кваліфікацію «вчитель математики 5-7-х класів» з правом викладання мови та літератури й фізичного виховання.

***

А далі, за щасливим збігом обставин, у життя Петра Шищенко втрутився його величність Випадок який, як це часом трапляється, став вирішальним у його подальшій долі.

Після завершення педучилища Петро вирішив для себе неодмінно отримати вищу освіту і продовжити навчання в одному з інститутів Києва. Приїхавши з цією метою одного липневого дня до столиці, він випадково познайомився зі студентами-географами, які щойно повернулися після практики з Кавказу. Їхні рюкзаки й одяг пахли ще димом і хвоєю. А коли вони показали екзотичні камені-самоцвіти, фотознімки, потерті в мандрах географічні карти, Петро зрозумів: це саме те, що він шукав і знайшов.

Таким чином, Петро Шищенко опинився у приймальній комісії Київського державного педагогічного університету ім. М. Горького (нині Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова). Декан природничо-географічного факультету доцент Василь Степанович Медина ознайомившись із документами абітурієнта П. Г. Шищенко, сказав юнакові: «Ви прийняті!» Кращого розвитку подій годі було й очікувати: Петро від щастя був на сьомому небі. Київ – це не Коростишів: бери вище! Викладачі – солідні професори й доценти повели юнака в чарівний світ однієї з найдревніших і захоплюючих наук – географії. На все життя запам'яталися перші навчальні практики, зокрема – геологічна, на першому курсі в околицях Бабиного Яру, на другому – гідрологічна, топографічна – на південній околиці Києва, а особливо – оглядова комплексна географічна за маршрутом: Київ – Сочі – Адлер – озеро Ріца – гора Ачишхо – Чорне море (теплоходом) – Ялта – Південний берег Криму – Сімферополь – Київ. Зі слів самого Петра Григоровича, саме на цьому маршруті прищеплювався потяг до майбутніх подорожей і експедиції Україною, неосяжними просторами колишнього СРСР та зарубіжжя. Але це все буде ще попереду. А поки що у 1950-х роках наша тоді ще спільна країна захищалася від постійних реформаторських новацій непередбачуваного у своїх волюнтаристських рішеннях — Нікити Хрущова. Однією з цих «новацій» на місцях стало об'єднання природничо-географічного факультету педагогічного інституту з географічним факультетом Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Якщо в педуніверситеті навчальний процес було акцентовано на підготовку виключно вчителів, то університетська програма, поряд з підготовкою педагогів, передбачала й вивчення багатьох фундаментальних курсів з географії, геології, ландшафтознавства та багатьох спецкурсів за інтересами. З третього курсу передбачалася спеціалізація на окремих кафедрах. Визначальним у виборі майбутньої спеціальності для Петра Григоровича став спецкурс з ґрунтознавства, який на п'ятому курсі вела професор Наталія Борисівна Вернандер. Здібного студента помітили і ще до завершення дипломної роботи й зарахували на посаду старшого техника-ґрунтознавця експедиції з обстеження ґрунтів Українського науково-дослідного інституту землеробства. Перед молодим дипломованим спеціалістом відкривалися райдужні перспективи. І вже через два місяці Петру Григоровичу доручили відповідальну посаду старшого інженера-ґрунтознавця.

А ще, в студентські роки, Петро Григорович працював інструктором туризму в Карпатах, де проходив виробничу практику. Можливо, тут, на Ясинецькій базі, розпочалося становлення Петра Шищенко як майбутнього керманіча й організатора географічної науки, народилося почуття відповідальності за колектив людей, яких йому довірили.

Серед наукової спільноти географів навряд чи відшукається особа, яка б не милувалася неповторними карпатськими краєвидами і не піднімалася хоча б один раз у житті на Говерлу, щоб відчути своє єднання з космосом. В особистому архіві Петра Григоровича зберігся унікальний сувенір – пожовкла від часу сторінка з учнівського зошита з віршем-посвятою «Нашому славному інструктору Петру від групи № 41» датована 5-м вересня 1958 року. Може, цей твір і не зовсім відповідає поетичним канонам (хто з нас не намагався в юності римувати?), та у щирості його авторам не відмовиш. Ось два останні куплети:

П.Шищенко – випускник географічного факультету, 1959

*«Поход запомнился надолго,
Ведь группа дружная была,
Светило солнце всю дорогу,
Погода нас не подвела.
И мы Петра не позабудем:
Он был инструктор нам родной.
Его и дома помнитъ будем,
В него влюбились всей душой».*

Романтика карпатської практики залишилася в серці приємним спомином, аж ось – і випускний вечір, на якому Петро Григорович отримав диплом з відзнакою. До речі, дипломна робота була присвячена розробці та опису туристичних маршрутів Закарпаття. Попереду чекала відповідальна, самостійна робота в експедиції,

підготовка до підкорення нових наукових та життєвих вершин

Незрадлива доля вела Петра Григоровича життєвими манівцями, і він уміло підпорядковував її головній високій меті – служінню науці.

***

«Хто бував в експедиції...» Це рядок з відомої туристської, а в першу чергу, географічної пісні. Її знають всі без винятку географи та обов'язково співають під час традиційних зустрічей. Це наш гімн, і цим все сказано.

Експедиційні умови – то особливий, неповторний дух, аромат якого важко передати словами: це й романтика туристської пісні біля вечірнього вогнища, і велика відповідальність за того, хто з тобою поруч. Часто-густо в польових умовах треба особисто проявляти сміливість у прийнятті рішення, від якого великою мірою залежить як успіх усієї справи, так і доля твоїх колег. Тож експедиція дає змогу пройти добрий вишкіл і перевірку людських якостей. А найголовніше – на практиці закріпити прослухані теоретичні курси в університетських аудиторіях.

Кінець 1950-х – початок 60-х років – це час розгортання досліджень ґрунтового покриву землекористувань, тодішніх колгоспів і радгоспів у масштабах 1:10000 та 1:25000. Подібні зйомки на той час можливо було зробити лише експедиційним шляхом, і людський фактор в цих умовах був головним.

Згадує Петро Григорович: *«Проводилося польове картографування ґрунтових відмінностей, відбиралися зразки з генетичних горизонтів ґрунтів для лабораторних аналізів та складання карти ґрунтів. їх подальше узагальнення давало змогу скласти карти адміністративних районів та областей, нову карту «ґрунти України» в масштабі 1:750000.*

Отримані в університеті на географічному факультеті знання чинників ґрунтоутворення, ґрунтознавства і географії ґрунтів стали основою для швидкого оволодіння методами і прийомами експедиційних досліджень і складання карт ґрунтів, об'єднання їх у типи земель, розроблення рекомендацій їх використання, впровадження сівозмін, меліоративних заходів, залісення непридатних для вирощування сільгоспкультур ділянок. У процесі цих досліджень сформувалися колективи ґрунтознавців-фахівців, які забезпечили суцільне знімання ґрунтового покриву України, а потім окремих районів Казахстану, Західносибірської низовини. Вже в якості інженера-ґрунтознавця і начальника ґрунтознавчої партії досліджував ґрунтовий покрив Бугетсайського району тодішньої Актюбинської області, Баян-Аульського району, околиці озера Чани та ін.»

Набувши практичних умінь і навичок у ґрунтознавчих експедиціях, восени 1961 року Петро Григорович успішно склав вступні іспити до аспірантури при кафедрі фізичної географії

в рідного університету. Науковим керівником було призначено завідувача цієї кафедри і декана географічного факультету Олександра Мефодійовича Маринича, з діяльністю якого пов'язана ціла епоха в історії української географії другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Як показав перебіг подальших подій, О. М. Маринич у своєму учневі не помилився. Петро Григорович сповна виправдав покладені на нього надії і ось вже близько 60-ти років поспіль провідний геофак України важко собі уявити без постаті П. Г. Шищенка, де він пройшов послідовно всі щаблі від аспіранта до проректора, ставши своєрідним символом факультету.

Темою своєї кандидатської дисертації П. Г. Шищенко обрав дослідження ландшафтів Лівобережного Полісся України (його наставник свого часу досліджував ландшафти Правобережного Полісся).

Одразу після завершення аспірантури Петра Григоровича було зараховано на посаду асистента кафедри фізичної географії, де через рік молодий науковець під керівництвом О. М. Маринича успішно захистив кандидатську дисертацію «Природні комплекси і фізико-географічне районування Лівобережного Полісся УРСР».

Асистент
П. Шищенко, 1964

Відтак у 29-річного вченого розпочався найактивніший, найплідніший період у його науковій, науково-педагогічній та громадській діяльності. Від цього часу й надалі наукове ландшафтознавство у всіх його вимірах стало для Петра Григоровича незрадливою любов'ю на все життя. В галузі теорії фізичної географії П. Г. Шищенко створив новий науковий напрямок: ним розроблені теоретичні положення, визначені об'єкт, предмет, зміст і послідовність ландшафтного аналізу в регіональному проектуванні, сформульовані основи ландшафтно-функціонального, історико-ландшафтного, ландшафтно-структурного і ландшафтно-організованого (проектного) принципів, розвинуті уявлення про сучасний ландшафтогенез. За результатами багаторічних експедиційних досліджень вченим встановлено закономірності просторової диференціації ландшафтів України, проведено їх класифікацію, обґрунтовано оригінальні схеми ландшафтного районування території України і Північної Євразії з виявленням характерних для цих регіонів систем ландшафтно-зональності.

П. Г. Шищенко одним із перших в географічній науці розв'язав проблему визначення й оцінки стійкості ландшафтів, їх здатності зберігати інваріантну структуру при певних режимах природного функціонування та антропогенних навантажень у зональних діапазонах фізико-географічних умов. Адже показники стійкості ландшафтів належать до важливих обмежувальних факторів на різних стадіях раціонально природокористування.

В галузі теорії і практики ландшафтного (геоекологічного) обґрунтування регіональних схем і проектів природокористування й охорони природи П. Г. Шищенко визначив співвідношення стадій регіонального проектування й відповідних до них масштабів ландшафтних досліджень і «щільності» ландшафтознавчої інформації, розробив методику визначення рівнів антропогенної змінності ландшафтів, стійкості ландшафтів до господарських навантажень. Ступінь сучасної змінюваності ландшафтів України та їх антропогенної перетворюваності визначений за допомогою вперше запропонованого ним коефіцієнта, який відображає залежність рівня перетворюваності ландшафтів від рангу та оптики глибини господарського впливу на природне середовище, видів і технологій природокористування, їх площі та інтенсивності.

Вчений склав карту ландшафтного районування України з виділенням раніше не «визнаних» широколистяно-лісової і сухостепової ландшафтних зон. На ній відображено зонально-регіональну адаптованість основних видів природокористування до ландшафтних умов території України, чим повинна визначатися географічність стратегії оптимізації природокористування і реалізації природоохоронних заходів.

Принципи ландшафтного аналізу реалізовані у складених П. Г. Шищенком перших картах ландшафтно-меліоративного й ландшафтно-містобудівельного районування території

України, при ландшафтному обґрунтуванні генеральних планів великих міст (на прикладі м. Києва), природно-технічної системи Київської ГЕС, у прогнозуванні змін ландшафтів під впливом меліоративного і проєктованого гідротехнічного будівництва у степовій зоні України.

Доктор географічних наук **П.Г. Шищенко** виступає на VIII зїзді УГТ (Київ, 1985 р.)

Під керівництвом та за безпосередньою участю вченого у створеній ним лабораторії ландшафтної екології досліджуються природно-антропогенні фактори міграції радіонуклідів в геосистемах 30-кілометрової зони впливу Чорнобильської АЕС, виконані ландшафтні дослідження в районах розташування Запорізької, Південноукраїнської, Рівненської атомних електростанцій.

Важливе значення мала розроблена ним у співавторстві методика ландшафтної обґрунтування проєктів контурного землеробства. На кафедрі фізичної географії й охорони природи складено першу ландшафтно-екологічну карту України.

П. Г. Шищенко створив власну наукову фізико-географічну школу ландшафтознавців-геоекологів, досягнення якої широко використовується географами нашої країни і яка дістала міжнародне визнання. Основні результати наукових досліджень опубліковано в монографіях «Природне середовище і господарська діяльність людини» (Київ, 1962), «Ландшафти і фізико-географічне районування» (Київ, 1986), «Конструктивно-географічні основи раціонального природокористування в Українській РСР. Київське Придніпров'я» (Київ, 1988), «Геоекологічні основи територіального проєктування і

планування» (Москва, 1989), «Конструктивно-географічні основи раціонального природокористування в Українській РСР. Теоретичні і методичні дослідження» (Київ, 1990), «Ландшафтно-екологічний аналіз в меліоративному природокористуванні» (Київ, 1992). В цих роботах розкрито суть ландшафтної аналізу, обґрунтовано його місце в системі конструктивно-географічних досліджень і розробок, регіонального проєктування.

П. Г. Шищенко є визнаним лідером у галузі фізичної географії і ландшафтознавства у вищій школі, його наукові праці, підручники і навчальні посібники широко використовуються в наукових дослідженнях і при викладанні географії у вищих навчальних закладах і в середній школі. В оригінальній книзі «Фізична географія СРСР» (Київ, 1975) на нових матеріалах вченим з'ясовані закономірності фізико-географічної диференціації Північної Євразії, а пізнання її зонально-провінціальних відмінностей спрямовані на оцінку умов життєдіяльності людей, охорону природного середовища. Тривалий час залишався єдиним, написаним ним у співавторстві, монографічний посібник «Фізична географія Української РСР» (Київ, 1992). У 2005 році побачив світ підручник (спільно зі своїм учителем О. М. Мариничем) «Фізична географія України для вузів». В ньому П. Г. Шищенко виконав глибокий аналіз як окремих компонентів природних умов, так і ландшафтних регіонів, склав першу ландшафтну карту України, схему районування території нашої країни на основі ландшафтно-генетичного принципу.

Фундаментальна робота П. Г. Шищенка «Прикладна фізична географія» (Київ, 1988) за своїм змістом не має аналогів у нашій країні і за рубежом. У ній викладено теоретичні й методичні основи прикладної фізичної географії як науки, розкриті можливості її застосування при проєктуванні природно-технічних геосистем на основі ідей ландшафтної аналізу, понять антропогенної перетворюваності, стійкості і надійності геосистем. У книзі розкрито багатогранність застосування ландшафтної аналізу для потреб господарської практики, що забезпечує випускникам географічних факультетів можливість працювати в наукових і проєктно-розшукових, природоохоронних установах.

Принципи й методи геоекологічного обґрунтування регіональних схем і проєктів, їх застосування у практиці меліоративного та інших видів природокористування складають зміст написаної і редагованої П. Г. Шищенком у співавторстві книги «Геоекологічні підходи до проєктування природно-технічних геосистем» (Москва, 1985), яка використовується для поглиблення рівня геоекологічних знань наукових та інженерних працівників.

П. Шищенко з професорами С. Іщуком, Я. Олійником та М. Джаманом

П. Г. Шищенко поєднує фундаментальні наукові дослідження з активною працею із впровадження досягнень географічної науки в господарську, особливо проектну, практику, в навчальний процес. За його участю розроблено нормативні документи з використання результатів географічних досліджень в обґрунтуванні районних планувань і охорони природи, проведено численні науково-практичні конференції та семінари. Під керівництвом Петра Григоровича захищено 30 кандидатських та 9 докторських робіт.

П. Г. Шищенко плідно працює в галузі дидактики, методики та інноваційних технологій навчання географії. У 1992 році Петра Григоровича було обрано член-кореспондентом НАПН України. Він є співавтором (з П. Масляком) підручників та навчальних посібників: «Географія України» (1992, 1996, 1999, 2000, 2005). Ці ж підручники видані угорською, румунською мовами і шрифтом Брайля. «Географія» (1998). У 2005 р. підручник «Географія України» у співавторстві з Н.Муніч для загальноосвітніх шкіл за результатом конкурсу був визнаний кращим. Для вищої школи у 2009-10 рр. у співавторстві почате видання серії «Фізична географія материків та океанів» (т.1-Азія, т.2-Європа). У 2014 р. у співавторстві вийшла монографія «Гео екологія: теоретичні та практичні аспекти». За цикл робіт у складі авторського колективу «Географічні основи регіонального природокористування» був удостоєний звання лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки (1993). Петро Григорович – «Відмінник народної освіти України» (1982), удостоєний премій Ярослава Мудрого (1994) та Тараса Шевченка Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1998). У 1999 році йому було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Професор П. Г. Шищенко нагороджений знаком «Ушинський К.Д. (2006 р.), медалями «Григорій Сковорода (2011 р.), Володимир Мономах (2016 р.)».

П. Г. Шищенко веде велику науково-організаційну і громадську діяльність: він голова експертної ради з географічних наук Вищої атестаційної комісії України, член спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій, член бюро Відділення загальної середньої освіти НАПН України, відповідальний редактор «Вісника Київського університету. Географія», голова Науково-методичної комісії з географії Міністерства освіти і науки України, член Національного комітету за програмою ЮНЕСКО «Людина і біосфера», Президент Українського географічного товариства (1995-2013 рр.), голова редколегії наукового збірника «Фізична географія та геоморфологія», член редколегії журналів «Географія та економіка в рідній школі», «Український географічний журнал», наукових збірників «Географія і сучасність», Української географічної енциклопедії та ін.

Президент України **Л. Кучма** вручає **П. Шищенку** нагороду «Заслужений діяч науки і техніки України», 1999 р.

П. Г. Шищенко на XXVIII МГК у Гаазі (Нідерланди, 1995)

Делегація українських географів на ХХХ МГК у Глазго (Шотландія, 2004).
Попереду: **А. Олещенко, В. Олещенко**. Ближче до Св. Володимира: **Н. Муніч, П. Шищенко, І. Руденко, Л. Сосса, Р. Сосса, С. Бортник**.

П. Шищенко та проф. **Г. Денисик** під час наукової екскурсії
в рамках роботи ХХХІ МГК у Тунісі (2008 р.)

Велику організаційну роботу провів П. Г. Шищенко щодо вступу України у 1996 році до Міжнародного географічного союзу (МГС). Учений очолював делегацію українських географів у роботі ХХVІІІ (Гаага, 1996 р.), ХХІХ (Сеул, 2000 р.), ХХХ (Глазго, 2004 р.), ХХХІ (Туніс, 2008 р.), ХХХІІ (Кельн, 2012 р.) Міжнародних географічних конгресів, де гідно представляв

українську географічну науку. Українське географічне товариство стало повноправним суб'єктом міжнародного географічного руху, що, у свою чергу, сприяє зміцненню позицій України у світовому географічному русі, дає можливість оцінити свою причетність до світового виміру проблем географічної науки, освіти, культури.

Крім згаданих конгресів, члени УГТ брали участь у роботі міжнародних регіональних конференцій під егідою МГС. Зокрема, «Ренесанс географії на порозі нового тисячоліття (Дурбан, 2002 р.), «Взаємодія суспільства і навколишнього середовища в умовах глобальних і регіональних змін» (Барнаул, 2003 р.), XXI конференції Міжнародної картографічної асоціації (Йоганесбург, 2003 р.).

Незважаючи на велику зайнятість, П. Г. Шищенко знаходить можливість відвідати малу батьківщину, зустрітися з колегами, вчителями, бере участь у науково-краєзнавчих конференціях, що відбуваються на теренах Житомирщини, зокрема: в Малині, присвяченої 150 – річчю від дня народження М. М. Миклухо-Маклая; в Житомирі, присвяченій сторіччю з часу заснування Товариства дослідників Волині. За заслуги в розвитку краєзнавства та значний внесок у дослідження Житомирщини-Волині П. Г. Шищенко обрано почесним членом Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині.

Вітаючи Петра Григоровича зі славним 80-річним ювілеєм та 60-річчям наукової, педагогічної і громадської діяльності, численні учні, колеги, вся географічна громадськість та редакція наукового збірника «Фізична географія та геоморфологія» широко зичать йому творчого довголіття, міцного здоров'я, щастя, нових звершень на ниві географічної науки й освіти.

Колеги, друзі, учні